

INTERDISTSIPLINAARNE TEADUSKONVERENTS „KEELEST MEELENI 2”

12. veebruaril 2008. aastal tähistas 80. sünnipäeva Eesti nimekamaid, mitmekülgsemaid ja viljakamaid folkloriste Ülo Tedre. Tema sulest on ilmunud ligi 400 kirjutist kultuuriloo, keeleteaduse, kirjanduse ja folkloristika alalt. Ta on koostanud kultuuriloolisi kaarte (teostus Olev Soans) ja kirjanike teoste kogumikke (nt Karl August Hindrey), samuti olnud toimetaja (August Annisti „Kalevipoja”-uurimus, Jaan Krossi romaaniid kogutud teoste sarjas jm). Rahvaluule alal on Ülo Tedre käsitletud temaatika olnud väga laiaulatuslik: mainigem siinjuures uudseid teoreetilisi lähenemisi, uurimusi uuema ja vanema laulu, rahvajuttude, kombestiku valdkonnast.

Juubilari auks toimus 20.–21. veebruaril Tallinnas EELK Usuteaduse Instituudis interdistsiplinaarne teaduskonverents „Keelest meeleni 2”.

Avaettekande „Inimene ja tema raamatud” pidas Janika Kronberg, kes rääkis isikuraamatukogudest ning arutles, milline on raamatutarkuse ja elukogemuse määr inimese elus ja töös. Esineja otsis vastust küsimustele, kuivõrd mõeldav on raamatukogu järgi ette kujutada ja rekonstrueerida isiksust, kellele see kuulub või on kuulunud, teadmata temast muud. Kronberg peatus põhjalikumalt Ilmar Talve personaalraamatukogul, mille erinevad tahud – oli ju omanik ise ühtaegu nii teadlane (etnoloog) kui ka looja (kirjanik) – viitavad elutarkuse ja raamatutarkuse tasakaalule.

Urmas Sutropi ettekanne andis ülevaate Eesti jumalate kujutamisest, mis

esineja väitel saab olla kas kirjeldav või esemeline. Visuaalselt köitvas slaidi-ettekandes oli juttu nii varasemaist (võimalikest linnukujulistest) jumalatest, millest kirjutas Breemeni Aadam, kui ka jumalapuudest, mida kirjeldas Henrik „Liivimaa kroonikas”. Vaatluse all olid meie sugulasrahvaste jumalakujutised (nt saamlaste nõiatrummidel kujutatud kivijumalad) ning XVIII sajandi teisest poolest pärinevad teated Taara käsitlemisest kunstis.

Asta Öimu ettekande sihiks oli heita pilk eesti kvantiteedifraseoloogiasse ning selgitada välja kõige tüüpilisemad (vormilised ja vähemal määral semantilised) kvantiteedi väljendamisega võimalused. Rikkaliku näitematerjali varal demonstreeris esineja, kuidas kognitiivselt omandatud kvantiteedisuhted põhinevad: a) objektide omavahelisel võrdlusel ja gradatsioonil (võrreldakse igapäevaste käepäraste esemetega); b) objektide võrdlemisel iseenda parameetritega; c) kogemuslikul normil (tavaline – ei vähe ega palju / miinimum – väga vähe (tavalisest vähem) / maksimum – väga palju, maksimaalselt palju). Fraseoloogismide kvantitatiivsuse analüüsi aluseks oli võetud absoluutse superlatiivi käsitlus keskmisest normist ja piirnormist: keskmine norm (*vana*) / keskmisest suurem norm (*väga vana*) / piirnorm (*puruvana*).

Nikolai Kuznetsov vaatles komi keele kohakäändeid kognitiivsest aspektist. 2000. aastal ilmunud uusimas komi keele grammatikas on 22 käänet, millest 13 osutavad lokaalsetele suhetele ning

mille põhifunktsiooniks on koha märkimine. Kohakäändeist kõige hilistekkeli-semad on lähikohakäänded, milles lähikoha tähendust kannab nende käänete sufiksiste ühine osa *-lañ*. Kohakäänete põhifunktsioonide näitamisel tugines esineja Ronald W. Langackeri kognitiivse grammatika printsiipidele.

Ljudmila Lobanova rääkis suure neljapäeva karjakasvatuserituaalidest komidel. Mütopoeetilisest aspektist asotsieerub varakevadine suur neljapäev uusaastaga. Provisoorne analüüs näitab, et rituaalides esineb initsiatsiooni-sümboolikat, mis tähistab vana lõppu ja uue algust. Vaatluse all olid suurele neljapäevale eelneva päevaga (tuntud kui nõidade käimise päev, karjaloomade märgistamise päev või lehmade kõrva-de lõikamise päev) ja suure neljapäeva hommikuga seotud uskumused.

Arvo Krikmann andis ülevaate eestlastest, soomlastest, lätlastest ja leedulastest vene netiallikates, mis on esineja väitel ilmselt kõige võimsamad naljaallikad kogu maailmas. Esineja kirjeldas esmalt etnilise nalja objektide muutumist Eestis XIX sajandi lõpust XX sajandi lõpuni ning Venemaal nõukogude ajal ja pärast Nõukogude Liidu lagunemist. Teisalt peatus ta netinaljade taksonoomial (staatilised kontekstitud, staatilised kontekstilised, dünaamilised kontekstitud ja dünaamilised kontekstilised naljad). Iseäranis huviväärne oli eestlase kui etnilise stereotüübi (nt kuumad eesti poisid) kasutamine vene naljades ning skriptid (esijooned aegluse skript), millel vastavad naljad põhinevad.

Folkloori etnilistele aspektidele oli üles ehitatud ka Mare Kõiva ettekanne „Kuue rahva stereotüübid”. Ettekande allikmaterjal põhines aastate 1996–2002 küsitlustel, kus paluti esitada eelarvamusi ja stereotüüpe oma ja kuue naaber-või kaugema rahva kohta. Põhiosa näidetest pärines kultuuridevahelise kommunikatsiooni projekti Babel (Cross

Cultural Exploration & Dialog, 1996) vastustel, milles 30 maa üliõpilasrühmad kirjeldasid rahvuslikke stereotüüpe. Esineja püüdis avada etnilise stereotüübi olemust ja lähtus seisukohast, et stereotüübi näol on tegemist mingi rühma kohta käiva vale või liiase üldistusega, mis ei laiene rühma üksikliikmetele.

Etnomusikoloog Taive Särg süüvis tänapäeva pärimusmuusikasse, kirjeldades esmalt käibelolevate mõistete *rahvamuusika*, *traditsiooniline muusika*, *pärimusmuusika* vahekordi. Ettekande teine pool oli pühendatud ansamblile Laudaukse Kääksutajad, kes on esitanud regivärsilisi tekste omaloodud viisidega 2003. aastal salvestatud plaadil „Ühtelaulmine”. T. Särg vaatles, missuguses suhtes on selle ansambli muusikalooming eesti ajaloolise pärimusmuusikaga ning eestlaste kui ühe võimaliku pärimusrühma seisukohtadega.

Aado Lintropi ettekande tähelepanu keskmes oli alliteratsioon obiugri rahvaluules. Rikkaliku näitematerjali varal vaidles Lintrop vastu paljude varasemate uurijate (nt Robert Austerlitz) seisukohtadele, et obiugri folklooris puudub alliteratsioon, mistõttu senistes uurimustes on esile tõstetud parallelismi. Analooiliselt paralleelismiga, mis obiugri poeesias väljendub peamiselt ühe sõna poolest erinevate värsside kordamises, ilmneb alliteratsioon sõnatüvede kordamise ehk etümoloogilise kujundi (*figura etymologica*) rakendamisel.

Teise päeva avaesineja Mare Kalda tutvustas ettekandes „Diskursiivne aardeväli tegelikkuse skaalal” aardepärimuse põhjal tuletatud kontsentreeritud analüütilist mudelit kui uurimisaime üht võimalikku kirjeldusviisi. Mudeli väljatöötamise lähteks olid küsimused, mil määral on aardejuttude näol tegu teadetega tegelikkusest; kuidas suhestuvad jutud peidetud varandusest juttude teadjate füüsilise maailmaga; kuidas (ja miks) liigitada folk-

loorseid jutte ja teateid diskursuse-sisesteks üksusteks; kuidas paigutuvad jutud ja teated diskursiivsel aardeväljal folkloori žanrisüsteemi.

Katre Kikas kõneles Koeru kihelkon-nast pärit folkloorisaatjast, rätsep-revo-lutsionäärist Hans Anton Schultzist ning tema kirjadest Jakob Hurdale. Kahe mehe kirjavahetust kajastab Richard Viidalepa artikkel „Jakob Hurt ja Hans Anton Schultz” (Keel ja Kirjan-dus 1982, nr 5, lk 252–261). Teoreetili-se raamistuseks oli kasutatud Jonat-han Fabiani ideed rohujuure tasandi kirjalikkusest (*grassroot literacy*) ning David Bartoni ja Mary Hamiltoni ideed rahvalikust kirjalikkusest (*vernacular literacy*).

Jaan Unduski ettekanne „Pagulas-kirjandus – kas tõsi või väljamõeldis” käsitles põhjalikult väliseesti kirjandu-sega seotud problemaatikat. Esinejat huvitas mõiste kasutus laiemalt: kas väliseesti kirjandus on eesti kirjanduse poliitiliselt välistatud osa või tuleb läh-tuda ideoloogilisest soovunelmast, et eksisteerib üks ja ainus eesti kirjandus. Undusk näitas mõiste erinevaid kasu-tusvälju omaaegses eksiilis, kus ühed (nt Ilmar Talve) pidasid tähtsaks rääki-da pagulasgrupist ja -kirjandusest (kui millestki ajutisest, mis aitab hoida kul-tuurilist sidet kodueesti kultuuriga) ning teised (nt Karl Ristikivi) eelistasid pagulaskirjanduse asemel kõneleda eesti kirjandusest või kirjandusest üldi-selt. Kolmeastmeline skeem – pagulane

(pagulaskirjanik), eestlane (eesti kirja-nik) ja inimene (kirjanik) – võimaldab hõlmata vastandlikke leere ühel skaa-lal. Underi ja Tuglase Kirjanduskesku-ses on peatselt ilmumas teos „Eesti kir-jandus paguluses XX sajandil”.

Viimasena sai sõna Ülo Tedre kaua-aegne koostööpartner Veljo Tormis, kes kõneles esmalt juubilarist kui tradit-sioonilise koorikultuuri kandjast ning Eesti Teaduste Akadeemia Meeskoori lauljast ja asutajaliikmest (1958–1984). Muusikalise folkloori harrastajatele on pakkunud huvi ka Ülo Tedre sellealased publikatsioonid ja rahvakultuuriuuri-mused. Jutuks tuli ka kaasalöömine rahvalaulu uuel ärkamisajal 1970. aas-tail, *regilaulu* kui teadusliku termini kasutuselevõtt ja „Regilauliku” koosta-mistöö ning juubilar kaasaautorlus V. Tormise regilaululiste teoste teksti-seadjana. Meeleolukasse ettekandesse oli põimitud helinäiteid. Kuulates 1970. aastal salvestatud laulu „Eesti mullad”, võis hea tahtmise juures kuulda ka Ülo Tedre tenorit.

Konverentsi ajal oli võimalik tutvuda Ülo Tedre bibliograafiaga (hõlmab aja-vahemikku 1951–2007), mille oli juube-lik koostanud Karin Maria Rooleid. Konverentsi „Keelest meeleni 2” korral-daja oli Eesti Kirjandusmuuseumi folk-loristika osakond ja Eesti Folkloori Instituut.

PIRET VOOLAI